

Magyarosi Sándor

A 27. SZÉKELY KÖNNYŰHADOSZTÁLY ELSŐ NAPJAI A KELETI FRONTON

Bevezetés

A II. világháború az 1944. augusztus 23-i román kiugrást követően érte el Székelyföldet, és a kisebb-nagyobb összecsapások vagy a szovjet hadsereg átvonulásának színterévé vált falvak lakóit, illetve a székely határőrség intézményének köszönhetően a férfiak igen széles rétegeit közvetlenül is érintette. Az 1924–1925-ben született és 1943 októberében tényleges katonai szolgálatra bevonultatott egykori leventekatonák közül sokan még ma is élnek. Talán ennek tudható be, hogy 1990 után a helyi közösségek, a történészek és hagyományőrök figyelme leginkább feléjük, illetve a határőrség intézménye felé fordult. Az általuk átélt eseményeket megörökítendő emlékművek emelkedtek, megemlékezések, veteránálálkozók biztosították a történelmi emlékezet fenntartását.¹ A témával kapcsolatban számos könyv és egyéb publikáció látott napvilágot. Ezzel szemben a 27. székely könnyűhadosztálynak, illetve az ebben az alakulatban szolgálóknak jóval kevesebb figyelmet szenteltek, holott ők tényleges katonákként már 1944 áprilisában kikerültek a keleti frontra (Benkő Levente közölt velük készített interjúkat,² az alakulat történetével, illetve tisztikarával kapcsolatban pedig Berekméri Árpád Róbert kutatásait³ kell megemlítenünk). Ennek egyik legfőbb oka, hogy az 1919–1922 között születetteken kívül mozgósításkor ehhez az alakulathoz kerültek az 1906–1918 között született generációk tagjai is, akik nagyrészt már nem voltak életben, amikor a második világháborús részvétel kutatására, feldolgozására lehetőség nyílt. Egy másik okként a források szűkösségét emelném ki, illetve azt, hogy a hadosztály – egy rövid időszakot leszámítva – Erdélyen kívüli hadszíntereken került bevetésre.

Pedig a 27. székely könnyűhadosztály története több szempontból is meglehetősen érdekes. Egyrészt olyan időszakban került a keleti frontra, ráadásul az arcvonal egy olyan szakaszára, hogy kezdeti kudarcai ellenére többé-kevésbé eredményesen vehette fel a harcot a szovjet hadsereggel, még ha csak ideig-óráig is. Másrészt az alakulat 1944 áprilisától egészen

a következő év májusáig részt vett a háborúban, végigjárva az ukrainai, erdélyi, magyarországi, felvidéki és ausztriai hadszíntereket.

A szakirodalomban viszonylag könnyen találunk anyagot az illető alakulat létrejöttéről, a különféle fejlesztések következtében végbement változásairól, mozgósításáról, vázlatosan akár harctéri tevékenységéről is, azonban sokkal kevesebb esélyünk van a 'nagy események' mögé bepillantani és meglátni a részleteket, vagy azt, ahogyan ezeket a bennük résztvevők megélték. A következőkben a 27. székely könnyűhadosztály galíciai harcainak kezdetét kívánom áttekinteni: az alakulat részvételét az 1944. április 17-i támadásban, azaz a Kutya, Kosow és Pistyn peremvárosokért folytatott harcokat a szakirodalom, a különféle visszaemlékezések és interjúk tükrében. Ezek előzményeként vázlatosan bemutatásra kerül a 27. székely könnyűhadosztály létrejötte, illetve Magyarország helyzete 1943-tól a német megszállásig, amely tulajdonképpen a hadosztály mozgósításához és frontra kerüléséhez vezetett.

Az alakulat iratanyaga megsemmisült ugyan, azonban számos más levéltári forrás tartalmaz róla különféle adatokat: ilyenek többek között a Honvéd Vezérkar Főnökének napi helyzetjékoztatói vagy a veszteségi iratok. A források egy másik részét a visszaemlékezések alkotják. Ezek közül néhányat – különösen tisztek visszaemlékezéseit – korábban már publikáltak, másokat a Hadtörténelmi Levéltár Tanulmánygyűjteményében őriznek, de nem ritkák a manapság előkerülő, mindeddig nem ismert világháborús naplók, visszaemlékezések, sőt azok sem, amelyeket a második világháború iránti újabb keletű érdeklődés hatására a közelmúltban, családtagok kérésére vetettek papírra az egykori honvédek. Bizonyos esetekben egy személytől (Ferencz Mihály) felhasználásra került a mindössze néhány szavas bejegyzéseket tartalmazó napló, egy publikált és egy általam készített interjú is. Hasonlóképpen Harmath Ferenc esetében egyaránt történik hivatkozás a publikált visszaemlékezésre, illetve a némileg részletesebb kéziratra.

¹ NAGY József 2012.

² BENKŐ Levente 2001.

³ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2005; BEREKMÉRI Árpád Róbert 2008.

Annak ellenére, hogy a jelen írás az egykori katonák beszámolóira támaszkodik, nem feltétlenül szorítkozik a háború e kis szeletének alulnézetből való bemutatására, inkább egyfajta részletesebb képet kíván nyújtani a történekről. Ez a kép azonban meglehetősen töredezett: a visszaemlékezések egyrészt nem egységes szempont alapján születtek, másrészt nem is úgy oszlanak meg, hogy egyenletesen lefedjék a különböző helyszínek történéseit. Bizonyos eseményekről annyira kevés adattal rendelkezünk, hogy még a nyilvánvalóan téves visszaemlékezések is valamiféle új információval szolgálhatnak számunkra – ha nem is arról, hogy mi 'hogyan történt', hanem hogy mit és hogyan éltek meg a székely honvédek, akik számára mindennapjaik részévé vált, ami számunkra ma már csupán a történelem egy izgalmas vagy közömbös epizódja.

A 27. székely könnyűhadosztály létrejötte

A 27. székely könnyűhadosztály létrehozására a 'magyar világban', a második bécsi döntést követően került sor. A honvédség csapatai 1940. szeptember 5-én kezdték meg az átadott észak-erdélyi területek megszállását, 11-én érték el Marosvásárhelyt, Székelyudvarhelyt és Csíkszeredát, 12-én a Barót – Nagybacon – Csíkszentgyörgy – Torja vonalat, végül 13-án bevonultak Kézdivásárhelyre és Sepsiszentgyörgyre is.⁴ A bevonulást követően a megközelítőleg 43 ezer négyzetkilométernyi visszacsatolt terület katonai megszervezésének irányítására a székely származású Nagy Vilmos gyalogsági tábornok vezénylete alatt álló 1. hadseregparancsnokság kapott megbízást.⁵ November elején Budapesten létrehozták a IX. hadtestparancsnokságot, amely november 20-tól már Kolozsvárra települve kezdte meg működését. Az új hadtest kötelékében három gyalogdandárt állítottak fel, állományukban egy-egy három zászlóaljából álló gyalogezreddel (a 25. gyalogdandár parancsnoksága Nagyváradra, a 26-é Désre, a 27-é pedig Marosvásárhelyre került). A gyalogezredek mozgósítás esetén 'ikerzödtek': az anyaalakulat tényleges tiszti, altiszti és legénységi állományának felét átengedte az ikerzrednek, illetve mindkét alakulatot bevonuló tartalékosokkal töltötték fel.⁶ Az ikerzred az anyaalakulaténál harminccal magasabb hadrendi számot kapott.⁷ A tervezett seregtestek teljesen

újonnan történő felállítása helyett a magyar katonai vezetés azt a megoldást választotta, hogy a meglévő határvidéki-zászlóaljakból bizonyos csapattesteket oly módon szüntetnek meg, hogy azok az átszervezés folytán az új erdélyi alakulatok gyalogságát és tüzerességét alkossák.⁸

A 27. gyalogezred három zászlóalját az alábbi alakulatokból hozták létre: a 14. szigetvári és 15. villányi határvidéki-zászlóaljakból megalakult a 27/I. zászlóalj (Sepsiszentgyörgy), a 4. losonci és 5. ipolysági határvidéki-zászlóaljakból a 27/II. (Székelyudvarhely), az 1. rimaszombati és 29. rozsnyói határvidéki-zászlóaljakból pedig a 27/III. zászlóalj (Marosvásárhely).

Az alakulatok felállításához szükséges sorlegénység november 16-ával bezárólag érkezett be az erdélyi helyőrségekbe.⁹

Sepsiszentgyörgyön már szeptember folyamán sor került a véglegesen itt elhelyezendő alakulatok bevonulására. A város katonai parancsnoka, Bárány Gaudernak ezredes a *Székely Nép* 21-i számában felhívást intézett a lakossághoz, hogy lobogózza és díszítse fel házait, illetve jelenjék meg a kijelölt útvonalon és a főtéren a csapatok üdvözlésére. A hivatalos fogadtatás a főtéren díszemlővel, déli 11 órakor történt.¹⁰ 1940. december 2-án bevonultak tényleges szolgálatra az első székely újoncok, a következő évtől pedig Erdélyben is a megszokott magyarországi rend lépett érvénybe, amely szerint a bevonulásra október elején került sor.¹¹ A tényleges szolgálati időt három évben határozták meg.¹²

A különböző hadseregszervezési és -fejlesztési tervek, programok némiképp átalakították a 27. székely gyalogdandárt, amely 1942. február 12-től (más kétezredes gyalogdandárokhoz hasonlóan) a könnyűhadosztály nevet vette fel.¹³ A 2. hadsereg 1942-es frontra küldése még mindössze a seregtest egyetlen ütegét érintette, azonban Magyarország 1944-es tavaszi megszállását követően március 22-én a 27. székely könnyűhadosztályt is mozgósították. A mozgósítást követő ikerzödés eredményeként létrejött az 57/I. (Sepsiszentgyörgy), 57/II. (Székelyudvarhely) és 57/III. (Marosvásárhely) zászlóaljakból álló 57. gyalogezred. Április 9-vel kezdődően a csapatokat a felvonulási, április 20-tól pedig a hadművelési területre szállították.¹⁴ Ezzel a 27. könnyűhadosztály katonái számára kezdetét vette a háború.

⁴ ILLÉSFALVI Péter – SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert é. n., 19–20.

⁵ Uo., 33.

⁶ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2008, 14.

⁷ ILLÉSFALVI Péter – SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert é. n., 19–20.

⁸ Uo., 37.

⁹ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2008, 15–16.

¹⁰ *Székely Nép*, 1940. szeptember 21.

¹¹ ILLÉSFALVI Péter – SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert é. n., 40.

¹² BEREKMÉRI Árpád Róbert 2008, 16.

¹³ Erről bővebben lásd uo., 17–19.

¹⁴ Uo., 19–20.

Az 1. magyar hadsereg mozgósításának előzményei

A magyar politikai vezetés számára a németek győzelme már 1943-ra kétségessé vált: az év nyarán az elszenvedett német vereségek hatására azzal a céllal léptek kapcsolatba az angolszász hatalmakkal, hogy a tervezett balkáni partraszállás részeként angolszász erők foglalják el Magyarországot. A tárgyalások eredményeként szeptemberre született meg az a fegyverszüneti egyezménynek is tekinthető okmány, amely feltétel nélküli kapitulációt írt elő a magyar fél számára, a megegyezés azonban az utóbbiak értelmezésében csupán az angol–amerikai erőkkel szembeni kapitulációra vonatkozott. A tárgyalások a német diplomácia előtt sem maradtak titokban.

A keleti hadszíntér 1943 decemberi helyzetét tekintve azonban egyre inkább egyértelművé vált, hogy az ország határait nem az angolszász hatalmak katonái érik el hamarabb, hanem a vörös hadsereg. A magyar hadvezetés – mindamelllett, hogy főként egy Románia, illetve Lengyelország felé irányuló szovjet támadással számolt – az északkeleti határok védelmét elsődrendű fontosságú feladatként kezelte, és kizárólag saját csapatokkal kívánta megoldani. Ennek érdekében 1944. január 6-án mozgósították a 16. és 24. gyaloghadosztályból, valamint az 1. és 2. hegyidandárból álló 1. magyar hadsereget.¹⁵ A mozgósítást két szakaszban kívánták megvalósítani.¹⁶ A magyar béketapogatózások következményeként, illetve annak hatására, hogy a szovjet csapatok már a Kárpátok előtt álltak, a német haderő – egy esetleges magyar kiugrást megakadályozandó – 1944. március 19-én megszállta Magyarországot.¹⁷ A Tiszántúlt és Észak-Erdélyt német hadművelési területnek nyilvánították,¹⁸ a keleti hadszíntéren tevékenykedő megszálló erők a német Dél (1944 április 5-től Észak-Ukrajna) Hadseregcsoportnak rendelték alá, az Északkeleti-Kárpátok védelmére mozgósított 1. magyar hadsereget pedig szintén a keleti frontra vezényelték.

1944 április elejére a vörös hadsereg tavaszi hadjáratának eredményeként a szovjet csapatok körülbelül 100–150 kilométernyire közelítették meg a Kárpátokat.¹⁹ Míg a hadjáratot követően a szovjeteket a viszszerzett területek úthálózatának rendbehozatala,

illetve csapataik ellátásának megszervezése kötötte le, a németek a korábbi hadseregcsoportból létrehozták az észak-ukrajnai, illetve a dél-ukrajnai hadseregcsoportokat. Az előbbinek három hadsereggel Kuty-déltől Kovel-északig egy körülbelül 480 kilométer szélességű, Galíciát, illetve az Északkeleti-Kárpátok előterét magába foglaló arcvonalat kellett tartania. (Ettől északra a német Közép Hadseregcsoport, délre pedig a német–román erőkből kialakított Dél-Ukrajna Hadseregcsoport helyezkedett el.)²⁰

E három hadsereg egyike a VI. és VII. magyar, illetve a XI. német hadtestekből álló 1. magyar hadsereg lett, amelynek Stanislautól kellett csatlakoznia a tőle északra elhelyezkedő I., illetve 4. német páncélos hadsereghez.²¹ Feladataként egyrészt a Kárpátok hágóinak biztosítását, másrészt annak a Csernovic – Tarnopol szakaszon létrejött, mintegy 200 km-es résnek a betömését jelölték meg, amely a vörös hadsereg 1944. március 7-i hadművelet nyomán keletkezett a német arcvonalon.²² Egyéb alakulatok mellett az előbbieken említett VI. hadtest kötelékébe került a 27. székely könnyűhadosztály is.

A hadsereg mozgósítása már 1944. január 6-án kezdetét vette, meglehetősen nehézkesen ment végbe,²³ a német megszállás pedig még tovább hátráltatta.²⁴ Több alakulat szállítása csak április 13-tól vette kezdetét, a 27. könnyűhadosztály pedig – amint erre a későbbiekben bővebben kitérek – ennél is később, április 20-tól kezdte meg a felvonulását.²⁵

Az alakulatok kiszállítása tehát még be se fejeződött, mikor a hadsereg azt a parancsot kapta, hogy az április 16-ra beérkezett erőkkel indítson támadást és számolja fel a már említett, Csernovic – Tarnopol szakaszon létrejött 200 km-es részt.²⁶ A támadás 70–80 kilométeres sávban, Kolomea általános irányba mért főcsapással április 17-én, 14 órakor indult a Stanislau – Tatár-hágó terepszakaszról. A jobb szárnyon felvonuló VI. hadtest harcadata az volt, hogy működési területének sávjában zárja le a Kárpátok átjáróit, majd a 25, 27. hadosztályok beérkezése után biztosítsa a hadsereg jobb szárnyát és jusson ki Kolomea dél – Kosow – Kuty vonalába.²⁷

Április 18-ra a 2. páncélos hadosztály elfoglalta Nadwornát, illetve Delatynt, majd folytatta előrenyomulását Kolomea irányába, amelyet nyugatról kellett megközelítenie, míg az 1. és 2. hegyidandár dél felől

¹⁵ ILLÉSFALVI Péter – SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert é. n., 53.

¹⁶ SIMON Gábor 2010, 6.

¹⁷ UNGVÁRY Krisztián 2005, 230.

¹⁸ ILLÉSFALVI Péter – SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert é. n., 53.

¹⁹ GOSZTONYI Péter 1992, 141.

²⁰ Uo., 141.

²¹ Uo., 142.

²² SIMON Gábor 2010, 22.

²³ UNGVÁRY Krisztián 2005, 257.

²⁴ Erről bővebben lásd SIMON Gábor 2010, 6–7.

²⁵ UNGVÁRY Krisztián 2005, 258.

²⁶ ÖLVEDI Ignác 1989, 75.

²⁷ Uo., 74–75.

szándékozott elérni a várost. Április 20-án a 16. gyaloghadosztály birtokba vette Ottyniát. Április 22-én és 23-án a magyar csapatok tovább nyomultak előre – a 27. könnyűhadosztály zöme ekkor még Worochta, Tatarow, Mikuliczyn körzetében gyülekezett –, a támadás azonban 24–25-én elakadt. A két hegyidandár ugyan a város keleti irányú átkarolását is megkezdte, azonban a 25-i szovjet ellentámadás az 1. hegyidandárt visszavonulásra készítette, a 2. hegyidandár egységei pedig csak nagy veszteségek árán tudtak kibújni a bekerítésből.²⁸ Április 26-án a német XI. hadtestparancsnokság újabb kísérletet tett Kolomea elfoglalására, azonban ez a támadás is kudarcra végződött.²⁹ A 27. székely könnyűhadosztály időközben beérkezett egységeinek ugyan április végére Kutyt, Kosowot és Pistynt is sikerült elfoglalniuk, de május elején mindhárom helységből kiszorultak.³⁰

Május 4-én a Jedlina-erdő elfoglalásával a támadó hadműveletek véget értek. Az utolsó napok kudarcai ellenére a támadás tulajdonképpen sikeresnek volt mondható: kiegyenesítette, illetve megközelítőleg 30 kilométerrel előbbre tolta az arcvonalat³¹ Az I. hadsereg – a kedvezőbb védőállások elérése érdekében folytatott részletharcoktól eltekintve – védelemre rendezkedett be.³²

A 27. székely könnyűhadosztály részvétele az 1944. április 17-i támadásban

Amint a korábbiakban említésre került, a 27. könnyűhadosztály kiszállítását a hadműveleti területre április 15-én azzal a szándékkal rendelték el, hogy részt vehessen a 17-én induló támadásban. A csapatoknak Worochta–Lazescsina–Körösmező–Tiszaborkút körzetében kellett kirakodniuk, a szállítást azonban végül csak 20-án sikerült megkezdeni, és a rossz időjárás miatt meglehetősen lassan haladt,³³ 21-ére mindössze két zászlóalj és egy üteg futott be a kirakókörzetbe, a könnyűhadosztály zöme pedig másnap érkezett Worochta, illetve Körösmező területére,³⁴ 22-én – annak ellenére, hogy az utolsó szállítmányok beérkezése csupán 25-ére volt várható – a seregest az a feladatot kapta, hogy Kutynál, illetve Kosownál zárja le a Czarny Czeremosz völgyét, részeivel pedig a Putilla völgyében, Szergienél biztosítson, továbbá vegye fel az összeköttetést a tőle délre elhelyezkedő német hadtest északi szárnyával.³⁵ Miközben 23-án

a könnyűhadosztály egységei Worochta, Tatarow és Mikuliczyn körzetben folytatták a kirakodást, a korábban kirakott csapatrészek megkezdték előnyomulásukat Zabie-n át a Putilla és a Czeremosz völgyének birtokba vételére. Egy ezredcsoportjuk aznap már el is érte Zabiet,³⁶ Ferencz Mihály visszaemlékezéséből tudjuk, hogy az 57/I-esek 21-én délután futottak be Worochtára,³⁷ és valamelyik napon ugyanide érkeztek az 57/III-asok is. Az állomáson már állt néhány szerelvény – írja önéletrajzi könyvében Harmath Ferenc,³⁸ a zászlóalj 8. századának nehézfegyver szakasparancsnoka –, katonák jöttek-mentek körülöttük, őket azonban végül helyhiány miatt Tatarovba irányították, ahol éjfél után, sötétben, lámpa nélkül fogtak hozzá a kirakodáshoz. A helység (két lengyel családot leszámítva) lakatlannak tűnt; az épületek a korábban átvonuló alakulatok után piszkosak és üresek voltak, bútoroknak nyoma sem maradt bennük, az ajtók, ablakok szintén hiányoztak. Már hajnalodott, mire a katonák végeztek a kirakodással és elfoglalhatták a település házaiban kijelölt szálláshelyeiket, de mire úgy-ahogy berendezkedtek és az élelem is kiosztásra került, jött a parancs, hogy negyedórán belül legyen menetkész a század. „Nem volt mit tennünk – írja Harmath –, kiöntöttük a bagulyást, csajkát, pokrócot, köpenyt összeszereltünk, a szerelvényt felvettük, a lovakat befogtuk. Közben a bakákat sürgettük.”³⁹ A parancs értelmében hosszú pihenő nélkül kellett elérniük a 45 kilométernyire levő végcél, Zabiet.

A Tatarov és Zabie közötti útszakaszt Ábrahám Márton naplójából ismerjük: Worochtaig még túrható volt az út, a község után azonban egyre rosszabb lett; a gyakori esőzések valóságos sártengerré változtatták, ráadásul még kilométereken át emelkedett is. Legfárasztóbbnak az Ardzeluza település környéki rész bizonyult. Innen a Prutba ömlő Ardzeluza folyásával szemben haladt tovább, majd a vízvázalató után a Krzywec patak völgyébe ért. Egy elszórt faházakból álló falu, Krzywopole után újra járhatóbb, száraz terep következett.⁴⁰

A hegyen való átkeléskor a századparancsnokok általában lóháton, a csapat élén vagy hátul haladtak, és a lehetőségekhez képest igyekeztek fenntartani a rendet: figyeltek arra, hogy az emberek ne maradozzanak le, illetve szabályosan vigyék a fegyvereiket. Hogy az elhanyagolt utakon az élelmezési oszlop kétlovas, kóberrel ellátott szekerei lépést tarthassanak

²⁸ UNGVÁRY Krisztián 2005, 261.

²⁹ Uo., 262.

³⁰ GOSZTONYI Péter 1992, 143.

³¹ UNGVÁRY Krisztián 2005, 262–263.

³² FARKAS Ferenc, Kisbarnaki 1952, 30.

³³ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2005, 168.

³⁴ HL, KSZV, 1944. IV. 21–22.

³⁵ Uo., 1944. IV. 22.

³⁶ Uo., 1944. IV. 23.

³⁷ BENKŐ Levente 2001a, 175.

³⁸ HARMATH Ferenc 2010, 41.

³⁹ Uo., 41.

⁴⁰ ÁBRAHÁM M. é. n.

a gyalogosokkal, bizonyos mennyiségű hideg étellel (főként konzerveket) kénytelenek voltak tartalék gyanánt szétosztani a katonák között.⁴¹

A Harmath vezette szakaszt a kialvatlanság és a nehéz terep meglehetősen igénybe vette: „ábaimat nem éreztem, gépiesen emeltem, tettem előre. »Most nehogy megálljunk, mert akkor senki nem tud felkelni, csak menni, menni, míg odaérünk.« A sötétben elszórt házakat láttunk, nem állított meg senki.»⁴² Arra számítva, hogy célnál a parancsban említett eligazítók fogják várni őket, mintegy nyolc kilométerrel hagyták már maguk mögött Zabie-t, mire valaki utánuk szaladt, hogy forduljanak vissza.

Tatarovban 'vagonírozott ki' a 27/I. zászlóalj is. „Nappal esett az eső – írja visszaemlékezésében Péter József, a 2. század felvételezője – Hajnalban és este havas eső, éjjel havazott. Nem kifejezés, hogy bőrig voltunk ázva, de még a bakancsot is ki kellett csavarni a víztől. Második késő este érkeztem Javorov községbe, ahol a számomra kijelölt helyet elfoglalta a páncéltörő szakasz, Heil zászlós, nekem már csak köztük egy ösvényben volt hely. Levetkeztem meztelenre, így kimentem a hóba, hol sikerült a kerítésről deszkát törni s tüzet tenni a plat nélküli kályhába, hová körberaktam a ruhám, bakancsom száradni, s én meztelen lefeküdtem a sátorlapra a padlón levő pocsolóba. A fehérnemű reggelre megszáradt, de mikor ráhúztuk a ruhát, épp olyan vizesek voltunk, mint este. Többé nem is volt szárítgatás.»⁴³

24-ére a kirakott csapatrészek ékei elérték a Czeremosz és a Putilla összefolyását,⁴⁴ Az 57/I-esek 25-én Jasienovban éjszakáztak, és másnap öt órakor indultak el Kuty irányába. Aznap meglehetősen rossz idő volt – emlékszik vissza Ferencz Mihály –, felváltva esett és havazott. A zászlóalj délutánra elérte el a Tudiow nevű falut, ahol – amint erre a későbbiekben még kitérünk – egy orosz járőrbe ütközött.⁴⁵ 25-én éjjelkor riasztották és Kuty felé indították az 57/III-asok 8. századát is: „(...) egy hírvívő zörgetésére ébredünk – írja naplójában Harmath Ferenc – Hirtelen nem is tudjuk, hol vagyunk. Kecmégés a lámpával, a hírvívő a futástól kifulladásra (...) nagy nehezen kinyögi, hogy nincs semmi baj, csak a szomszéd falut gyújtották fel a partizánok és a p[arancsnok]ság” riadót rendelt, mivel megyünk tovább.»⁴⁶

A riasztást követően a sötétben „(...) zűrzavar támadt – folytatja Harmath. – A bakák álmosak voltak, parancsnokaik állandóan noszogatták [őket], igrkezzenek mindent összeszedni, felszerelni. Végre

a menetoszlop mozgásba jött, olyan megy, mendegél, meg-megáll módra. A vaksötétben veszélyes volt ez a módszer, mert megálláskor a baka igyekszik leülni a martra, hamar lekoppan a szeme, a parancsnok induláskor rohangálhat, nem maradt-e valaki az árok partján elaludva.»⁴⁷ A nehéz terep embert, állatot egyaránt megviselt. A lovak remegő inakkal birkóztak a meredek, omladékos utakkal, egy-egy nehezebb szakaszon pedig a katonák maguk is kénytelenek voltak tolni a szekereket. Arról, hogy az oszlop többi részével mi történik, mindössze egy-két időnként feltűnő hírvívőtől vagy lovas járortól sikerült tudomást szerezniük.

Az első rövid pihenőre csak másnap délután, egy országút melletti ház udvarán került sor. Esett az eső, az emberek azonban már ahhoz is túlságosan fáradtak voltak, hogy legalább a pihenő idejére száraz helyet keressenek maguknak. Ekkor osztották ki a reggelit és az ebédet is – mindkettőt egyszerűen.

A menetcélt valamikor éjjel után sikerült elérniük: „Nagy nehezen elhelyeztük a szekereket, lovakat a sötét éjszakában. Lámpát nem volt szabad gyújtatunk. – írja Harmath. – Lassan baktattam a töksötétben, sárban az éjjeli szállásomhoz. Már örültem, vége a kínoknak. Éreztem, a semmibe lépek, s a következő pillanatban vízzel teli árokban feküdtem. (...) Nem volt mit tennem, ahogy voltam, áttornásztam magam egy zsúfolt helyiségen, bejutottam a számomra fenntartott szobába, melyben egy ágy, szék, asztal, szövőszék, kenyérsütő kemence volt, s a gerendák teleaggatva száradó juhbőrökkel, gőzölgő ruhákkal, bakancsokkal. A vastag levegőben alig tudtam szuszogni, csak a bakancsot vetettem le. Egy hordágyon, nedves ruhában mély álomba merültem.»⁴⁸ A Zabie felé vezető út – a nehézségeken túl – mással is szembesítette a honvédeket: „Itt láttunk először kilőtt kocsikat, szekereket – emlékezik Ferencz Mihály. – Nagyon megborzadtunk, de még jobban meg, amikor egy géppuskás járőr jött visszafelé, és a szekere fel volt téve egy holttest.»⁴⁹ Hasonló élményekről számol be Harmath Ferenc is: „Néha találkoztunk kisebb-nagyobb csoportokban szembejövő magyar katonákkal, akik már 'öreg fiúk' voltak a harcmezőkön, fáradtak, érdektelenek, fásultak. Odavetettünk egypár kérdést, de nem volt megnyugtató a válaszuk: »... sok az orosz... sok aknavetővel támadnak... sok a sebesült... sok a halott.« Nem kérdeztünk többet, magunkba fojtottuk gondolatainkat.»⁵⁰ Zabie-ben már szigorúan tilos volt kimenni az utcára puska nél-

⁴¹ BEREZKI F. é. n., 34.

⁴² HARMATH Ferenc 2010, 43.

⁴³ PÉTER József 1981, 2.

⁴⁴ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2005, 169.

⁴⁵ BENKŐ Levente 2001a, 176.

⁴⁶ HARMATH Ferenc é. n.

⁴⁷ HARMATH Ferenc 2010, 44.

⁴⁸ Uo., 44–45.

⁴⁹ BENKŐ Levente 2001a, 175.

⁵⁰ HARMATH Ferenc 2010, 42.

kül: a község védelmét az esetleges partizántámadásokkal szemben nekik kellett biztosítaniuk.⁵¹

A fennmaradt levéltári dokumentumok szerint a 27-esek felderítő osztálya 26-án került harcérintkezésbe a Kutyt megszállva tartó ellenséggel, az 57/I. és az 57/III. zászlóalj részei pedig felzárkóztak a felderítő osztályra.⁵² A visszaemlékezésekből tudjuk, hogy aznap délután az 57/I-esek Tudiow falunál egy szovjet járőrrel ütköztek, majd a járőrrel folytatott tűzharcot követően a zászlóalj egy magaslaton rendezkedett be védelemre.⁵³ Este nyolc órakor ugyanazon falu határában a zárt rendben menetelő 57/III. zászlóalj eleje is megkapta az első ellenséges tüzet: „A Cseremos folyó szűk völgyében menet közben – ahogy esteledett – messziről láttuk a fényjelzős lövedékeket repülni, hírül adva, hogy megérkeztünk (...) a szovjet frontra. Senki sem hitte s várta, hogy löni – támadni fognak, de megtörtént.” – írja Bereczki Ferenc.⁵⁴ A zászlóalj-törzs és a vonat visszavonult, a századok ideiglenes tüzelőállásba fejlődtek fel, a tisztek pedig a zászlóalj-parancsnok vezetésével kidolgozták Tudiow elfoglalásának tervét. A támadásra hajnali háromkor, tűzérési előkészítést követően került sor, s reggel kilenc órára a magyaroknak sikerült elfoglalniuk a falut.⁵⁵

27-én Ferencz Mihály feljegyzései szerint egész nap esett. Az 57/I-esek a Tudiow fölötti hegyen,⁵⁶ az 57/III-asok a Czeremosz irányába kezdtek védőállásokat kiépíteni, az utóbbi zászlóalj részei azonban végül már délután folyamán felvették a harcot Kuty előterében az oroszokkal. Harmath Ferenc visszaemlékezésében részletesen kitér a nap eseményeit: a 8. század délelőtt 10 óra felé fogott hozzá a védőállások kiépítéséhez, de hamarosan újabb parancs jött, hogy szereljenek fel, menjenek előre a falu keleti szegélyéhez és maradjanak ott készenlétben. A fák ugyan teljesen eltakarták a kilátást, a heves fegyverpogás azonban semmi kétséget nem hagyott afelől, hogy mi folyik a város szélén. Először az Antal Kis Béla zászlós vezette első szakasznak kellett előre mennie. „Még egy biztató mosoly – írja Harmath – aztán [Antal Kis] eltűnik embereivel a házak közt. Most már feszült a légkör, az emberek komorak, és a mi szíveink is hangosabban dobognak. Csak a mosolyt nem lehet letörölni az arcomról, ha összenézünk a komákkal.

Egy félóra múlva erősödött a tűzharc, és most már tudjuk, hogy a mieink is, az I. szak[asz] bent van a tűzben.”⁵⁷

A feszültséget enyhítendő a visszaemlékezés szerzője és Keményffy Zoltán főhadnagy, a 8. század pa-

rancsnoka bement egy közeli házba, hogy ott várják ki a további fejleményeket. Harmath érzékletesen jeleníti meg a harc előtti lelkiállapotot: „Hogy jobban teljen az idő és ne halljuk állandóan a golyók füttyülését és a gránátok becsapódását, beszélgettünk a háziakkal, akik már napok óta ebben a pokolban vannak. (...) Közben fél füllel állandóan figyeltünk, hogy mi történik elől. (...) Nagyon tiszta ilyenkor az agy, hogy mindent azonnal felfogjon. Ma is tisztán emlékszem minden mozdulatomra (...). Szinte látom magam, amint ülök a széken, és komoly szemekkel egymásra nézve várjuk az eseményeket feszült lélekkel.”⁵⁸

Ebédidő után Keményffy Zoltánt egy hírvívő útján előre rendelték. Az egyre erősödő tüzelés arra utalt, hogy az oroszok elérhették a szélső házakat és a harc már a falu szélén folyik. A főhadnagy távozását követően nem sokkal a Harmath-vezette második szakasznak is az ezredparancsnok, Gaál Sándor alezredes harcálláspontjánál kellett jelentkeznie, amelyet a falu vége felé eső házak egyikében rendeztek be, mintegy kétszázötven méternyire az ellenségtől. Innen ahhoz a fatelephez vezényelték őket, ahol a korábban bevetett első szakasz összecsapott a túlerőben levő oroszokkal. A telepet balról bokros hegyoldal, jobbról a Czeremosz folyó szegélyezte. A második szakasz azt a feladatot kapta, hogy a hegyoldal irányából támadja oldalba az oroszokat, azonban alig indultak el a megbeszélthely felé, az ellenség heves aknavető-tüzet zúdított rájuk: „Ez volt az első tűz, mely minket közvetlen ért. A legelső gondolatom az volt, hogy az otthon hallott elbeszélések után ugyanilyennek képzeltem el a sivító és becsapódó akna hangját. (...) Csak az ezerfelé repülő szilánkok sziszegő hangja volt új. Egy pillanatra megdermedek. (...) szinte tehetetlen vagyok. (...) A kerítéshez lapulok, mert megint hallom a véstes sivitást. Egy jókora szilánk veszedelmes zümmögéssel az orrom előtt egy arasznyira üti át a palánkot. Ha az arcom éri, végem. Ez hirtelen felráz.”⁵⁹

Amint az aknavető-tűz okozta rémületüket leküzdötték, a szakasz folytatta útját a hegyoldal felé. Tíz perc mászás után végre áttekinthették az alattuk elterülő fatelepet. Harmath meglehetősen pasztikus képet fest az eléjük táruló látványról: „Oroszok ugálnak farakástól-farakásig és erős géppisztolytüzükkel szorítják a mieinket. Azonnal megállást vezényelek, mindkét golyósórómat tüzelőállásba és máris pattognak a lövedékek az orosz katonák közt. (...) a váratlan tűz, mely teljesen oldalba kapta az orosz-

⁵¹ BENKŐ Levente 2001a, 175.

⁵² HL, VKF, 1944. IV. 26.

⁵³ BENKŐ Levente 2001a, 176.

⁵⁴ HL, TGy, 3405, 35.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ BENKŐ Levente 2001a, 176.

⁵⁷ HARMATH Ferenc é. n.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Uo.

kat megállásra kényszerítette őket, sőt, egy pár pillanat múlva mennek is vissza a telepről a bozótosba, ahonnan indították támadásaikat.⁶⁰ A csetepatében négy orosz és egy magyar katona esett el, Antal Kis Béla zászlós pedig megsebesült. A két szakasz éjszakára az elfoglalt fatelepen rendezkedett be védelemre. Megpróbálták pihenni, amennyire a körülmények engedték, és várták az újabb parancsokat.⁶¹

Az 1. hadsereg parancsnoksága aznap, 27-én a VI. hadtest további feladatát a következőkben határozta meg: „a Kárpát-szorosok kijáratánál fekvő Kuty, Kosów, Pistyn helységek birtokbavétele után az elért vonalban északkelet felé fordulva állva marad és biztosít.”⁶² Kuty elfoglalására az 57. gyalogezred két zászlóalja kapott utasítást. Ennek értelmében az 57/III. zászlóaljnak északkeleti, az 57/I. zászlóaljnak délkeleti irányból kellett támadnia, az 57/II. zászlóalj Uscie Putillánál biztosított, a tüzérségi támogatást pedig a 27/I. tüzérsztály látta el.⁶³

Harmath visszaemlékezéséből tudjuk, hogyan töltötte a 8. század első és második szakasza a támadás előtti éjszakát: „Éjjelre elhelyezzük az embereket és egy kis fabódéba húzódunk. Éhesek vagyunk, fáradtak. Ma még csak reggel ettünk egy keveset. De sokat nem gondolunk vele, mert figyelni kell, hogy mit csinál az ellenség. Hátha lesz valami éjjeli vállalkozás, portyázás.”⁶⁴

A másnapi parancsot, amely értelmében a századnak hajnalban a város északkeleti részén kell támadnia (legelől Harmath szakaszával), éjfél után kapták meg, két óra körül pedig megjött az ebéd, amelynek elköltése után a tisztek ülve, előreeső fejjel megpróbálták a lehetőségekhez mérten pihenni egy keveset. Hajnali ötkor már mindenki talpon volt,⁶⁵ a támadás pedig reggel hét órakor, csekély tüzérségi előkészítés után indult meg, amelyet mindössze a 27/1. üteg két lövege biztosított.⁶⁶ A magyaroknak mintegy 4 kilométernyi távolságból sikerült megsemmisíteniük a város vasútállomására beérkező szovjet tüzérséget, mielőtt még az kirakodhatott volna.⁶⁷

Harmath Ferenc a 8. század második szakaszának parancsnokaként vett részt a támadásban. Embereivel három emelkedő és egy völgy után pillantották meg a várost, amelyet Harmath az akkori Marosvásárhelynél nagyobbknak ítélt. A tiszta levegő, a házak fölé emelkedő templomtornyok látványa valószínűtlenné tette a helyzetet: szinte úgy tűnt, mintha

otthon, gyakorlaton lennének. Amint leereszkedtek a házak közé, láthatóvá váltak a tüzérségi tűz nyomai: több épület megrongálódott, a házak mellé, a kertekbe és a kerítések tövébe ázott lövészgödrökben igen sok helyen benne maradtak az orosz katonák furcsa, ülő helyzetbe merevedett tetemei. „Egy ház mellett – írja Harmath – egy orosz hullát láttam, melynek a koponyacsontját borotválta le egy gránátszilánk, és agyveleje egészen kijött a koponyacsontból.”⁶⁸

Néhány városszéli ház ellenőrzése során ijedt civilek kerültek elő. A katonák megnyugtatták őket, hogy amennyiben nem tanúsítanak ellenséges magatartást, nem esik bántódásuk, sokat azonban nem időztek itt: a parancs értelmében indulniuk kellett a város belseje felé.⁶⁹ Amint a későbbiekben kiderült, nem minden civil volt teljesen ártalmatlan a honvédekre nézve: például a Hajdú László főhadnagy vezette géppuskás század embereire a szovjet katonák mellett polgári ruhás fegyveresek is tüzeltek, mi több, egyik géppuskakezelőt is sikerült kilőniük, mire a főhadnagy megtorlásul néhány elfogott civilt kivégeztetett.⁷⁰

„Ezeket az órákat hüen leírni nagyon nehéz, szinte lehetetlen – írja Harmath a támadásról –, mert mint egy lázalomra, úgy emlékszem vissza. Teljesen a harcnak, figyelemnek szenteltem minden energiámat. Háztól-házig, lépésről lépésre küzdöttük magunkat előre. A csendes város igen megélenkült. Minden házból tüzeltek ránk. (...) De nem is törődtem ezzel, úgyhogy ha néha-néha felhangzott egy jajkiáltás, szinte csodálkoztam, hogy lehetséges ez is, hogy eltaláljon az az ellenséges golyó. Embereim (...) úgy látszik, nem bírták idegekkel. Én viszont nem mehettem hátul utánuk, mert akkor elől nem mentek. Így nekem kellett minden háznál az elsőnek lennem. De összeszorított foggal, puskával a kézben mentem, rohantam, elvágódtam. Megint felugrottam, lapultam és így tovább. Embereim közül 15 hüen kitartott. Látva, hogy én jövök, ők is jöttek velem.”⁷¹

11 óra körül a városban már mindenütt tombolt a harc. Az ütközetben Bereczki Ferenc az 57/III. zászlóalj segédtisztje mellett vett részt. „Nekik is rengeteg halottjuk, sebesültjük volt – írja az oroszokra utalva –, szabad szemmel láttuk szaladni az ellenség katonáit.”⁷² Ugyancsak ő meséli el az ezredparancsnok, Gaál Sándor látogatását: „[az] alezredes kíséret nélkül gyalog 3 km-t tett meg – beérkezvén Kuty

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Uo.

⁶² FARKAS Ferenc, Kisbarnaki 1952, 22.

⁶³ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2005, 170–171.

⁶⁴ HARMATH Ferenc é. n.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2005, 170–171.

⁶⁷ HL, TGy, 3405, 36.

⁶⁸ HARMATH Ferenc é. n.

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ HL, TGy, 3405, 37.

⁷¹ HARMATH Ferenc é. n.

⁷² HL, TGy, 3405, 35.

városába – ekkor mi éppen kinn álltunk az úton a zászlóalj vezetőivel, mikor is egy szovjet géppuskás felénk irányítja gépfegyverét. Szerencsére mi a város felső felében voltunk, az ellenség meg 500 m-re a lejtőn tartózkodott. Ahol álltunk, a lejtő felé az útnak nagy martja volt – hallottuk, hogy közelednek felénk a gépfegyver golyói, (...) nyesve a fákat (...), mi erre fel lehasaltunk a martra – figyelve a golyók becsapódási irányát a szemben levő házsor falába. (...) látva a golyóbecsapódás helyét Gaál alezredes úr csak annyit mondott: »látjátok, ez a háború« – azzal gyalog 3 km-t kísérő nélkül ment vissza a gépkocsijához, pedig az út közel volt a folyóhoz, a Cseremos bal partján viszont az oroszok voltak – mégsem félt, nagyon bátor katona volt.⁷³

A 8. század katonái ezalatt a veszélyesebb házakat kézigránáttal kifüstölve haladtak előre, dél körül azonban a város közepén, egy templom mellett elakadt a támadás: „Megálltunk egy megtisztított házban, hogy felmérjük a helyzetünket – írja Harmath. – A ház kétemeletes volt, elég jól beláttuk a környéket az ablakokból, az elöl, hátul, oldalt levő ellenséget. A másik két századot nem láttuk sehol.”⁷⁴ A parancsnokságról sem kaptak semmiféle hírt vagy utasítást. Amint valaki megpróbált előremenni, tíz-tizenöt ellenséges fegyver vette tűz alá. Látva, hogy a magyarok túl kevesen vannak ahhoz, hogy szélesebb vonalon biztosítsák magukat, az oroszok erős tűzzel mindkét oldalon kezdtek előbbre jönni.

„A lőszerünk már nagyon fogytán volt – folytatja Harmath – és így az egyik házba összegyűltünk haditanácsra. De lassan ment az is, mert minden pillanatban más-más helyre kellett rohanni, kitartásra biztatni az embereket, vagy egy-egy csúnya sebet bekötni, vagy jó példát mutatva tüzelni egy-egy túl közel merészkedő oroszra, mert bizony mindössze két-három ház távolságra voltunk egymástól (...)”⁷⁵ Azonban nem csupán a 8. század támadása akadt el: 13 órakor más magyar csapatrészek ugyan még elérték a Wiznitz (Vijnita) felé vezető hidat a Czeremosz folyón, de sem a Czeremosz bal partján harcoló szovjet egységekkel, sem a későbbi nagy erejű szovjet ellentámadással nem sikerült boldogulniuk.⁷⁶

Egyelőre azonban térjünk vissza a 8. századhoz, amelynek tisztjei – látva, hogy a lőszerük is fogytán van, az oroszok pedig lassan be fogják keríteni őket –, a visszavonulás mellett döntöttek. A terv az volt, hogy Harmath egy szakasszal hátra indul, a század fennmaradó része pedig Keményffy parancsnoksága alatt mindaddig helyben marad, míg Harmathék a város

utolsó házainál kezdődő emelkedésen berendezkedve fedezni tudják a visszavonulásukat. Mire a hátraküldött szakasz elérte az emelkedőt, Keményffy Zoltán elesett, a hátrahagyott rész pedig rendezetlenül menekülni kezdett hátrafelé. Harmathnak végül mindössze tizenöt emberrel sikerült felvennie a harcot az előretörő oroszokkal. Hírvivő útján jelentést küldött a parancsnokságnak a történetekről, illetve értesítette őket álláspontja hollétéről, negyedőrai harc után azonban az orosz aknavetőök tüze elől kénytelenek voltak a mögöttük levő, biztosabb menedéket nyújtó magaslatra visszavonulni. Harmath parancsnokként utoljára maradt. Mire ő is elérte a kiszemelt magaslatot, már csak hét katonáját találta ott, a többiek „hátralógtak”. Az aknavetőket azonban nem sikerült megteveszteniük: újra löni kezdték őket, s ezúttal ő maga és három embere is megsebesült a szilánkoktól.⁷⁷

Az általános helyzetet *A Tatárhágó visszanéz* című könyvében kisbarnaki Farkas Ferenc, a VI. hadtest egykori parancsnoka foglalja össze: a két zászlóaljnak két halott és tizennyolc sebesült árán sikerült elfoglalnia a várost, azonban a Czeremosz jobb partján bevett lövészszázadot Wiznitz-nél egy harcokocsikkal megerősített orosz zászlóalj a község nyugati szegélyéig szorította vissza, az 57/I. zászlóalj bal szárnyát pedig a Kuty és Kosow közötti műút mentén érte nagy erejű szovjet támadás, amely elől a zászlóalj kénytelen volt a várostól nyugatra fekvő magaslatokra visszahúzódnia.⁷⁸ Az 57/III. zászlóalj még életben maradt katonái a parancsnoksággal együtt a városban rekedtek, és éjjel 23 órára az ellenség – a városban elrejtett erők és partizánok tevékeny részvételével – teljesen körülzárta őket. A bekerített részekkel való kapcsolatfelvételtől két verzió is fennmaradt: Farkas Ferenc azt írja, az ezredparancsnokság 28-án éjjel önként jelentkezőkből összeválogatott rohamrajokat küldött a városba, hogy a körülzárt zászlóalj parancsnokát a kitörés útjáról és annak külső támogatásáról tájékoztassák, és egy rohamjárőrnek sikerült elérnie a városban rekedteket.⁷⁹ Visszaemlékezésében Bereczki Ferenc is kitér az esetre: „Az említett híd melletti malomban – ahol csak babot öröltek – pihentünk egy órát – írja Bereczki –, miközben a zászlóalj-parancsnokunk, Hamza Gábor őrnagy rádión keresztül segítséget kért az ezredtől, minekutána kivezényelték az ezredközvetlen huszárokat, hogy oldalról, a város ÉNy-irányából támadásba lendülve tereljék el rólunk az ellenség figyelmét (...) csonka zászlóaljunk április hó 29-én 0 óra 15 perckor a Cseremosz folyó jobb partján libasorban, puskalövések közepette kitört

⁷³ Uo., 36.

⁷⁴ HARMATH Ferenc 2010, 47.

⁷⁵ HARMATH Ferenc é. n.

⁷⁶ HL, TGy, 3405, 35.

⁷⁷ HARMATH Ferenc é. n.

⁷⁸ FARKAS Ferenc, Kisbarnaki 1952, 22–23.

⁷⁹ Uo., 23–24.

a gyűrűből, újabb veszteség nélkül visszavonult – Tudiowba – a régi szálláshelyünkre.⁸⁰

A délnyugati irányba kitörő zászlóaljnak sikerült magával hoznia összes nehéz tűzfegyvereit, de a korábbi harcok során az öt századparancsnok közül egy elesett, kettő megsebesült, egy pedig eltűnt.⁸¹

A 29-i napról meglehetősen keveset tudunk: esős idő volt, jegyezte fel naptárába Ferenc Mihály.⁸² Az 57/I-es zászlóaljból a postásokat, szakácsokat, lovaszokat feltehetőleg még előző este rajokba osztották és kivezényelték a Czeremosz partjára védőállásba.⁸³ Harctevékenységre mindössze a délutáni órákban került sor: az oroszok kis egységekkel támadták a magyar vonalakat. Aznap éjszaka a zászlóalj visszavonult a magaslatról,⁸⁴ és a 27. tábori tüzérsztyály Tudiow keleti határában lévő úteget is hátravonták.⁸⁵ A zászlóaljiroda jelentette a harci veszteséget az ezredparancsnokságnak.⁸⁶

Feltehetőleg május 1-én vagy az azt követő napok egyikén sor került két honvéd kivégzésére a Kutyi harcokban tanúsított magatartásukért: „(...) az ezredtől parancs érkezett, hogy a zászlóalj álljon fel háromszögbe. Megérkezett Gál Sándor, aki parancsot adott: – Csapatcsendőrök, előre!

Bándy Pál százados parancsot kapott, hogy állítsa elő azt a két honvédet, akik elhagyták a puskájukat (más forrás szerint a géppuskaállványt – a szerző) az ütközetben. A két honvédet előállították, és az ezredes kihirdette a golyó általi halálos ítéletet. Senki se hitte, hogy ez valóban megtörténhet, de megtörtént. Négy-négy csendőr lőtt a két elítéltre, a bajtársra. Kivégezték mindkettőt (...).⁸⁷

Meglehetősen nehéz egyértelműen állást foglalni a fentebbi kivégzések ügyében. Kétségtelen, hogy a két katona vétkes volt abban, amivel vádolták őket, de talán nem is az a kérdés, hogy jogos volt-e az ezredparancsnok döntése, hanem hogy valóban szükség volt-e ilyen szigorú büntetésre. Hogy milyen hatást gyakorolt a katonákra, azt Becze István visszaemlékezéséből tudjuk: „Mindenesetre ez nagyon szomorú és tragikus eset volt, az egész csapat nagyon lehangelődött tőle.”⁸⁸

Április 26-án, ugyanazon a napon, mikor az 57-esek először kerültek harcérinkezésbe Tudiownál a szovjet csapatokkal, a 27/I. zászlóalj a Czeremosz és a

Putilla összefolyásánál a Kosow felé menetelő 27/III. zászlóalj felvonulását biztosította. 27-én a VI. hadtestparancsnokság korábban említett utasítása értelmében a két zászlóalj erőszakos felderítést hajtott végre Kosow irányába, ahol csekély létszámú elleneséges erőt észleltek.⁸⁹ „Mikor megérkeztünk Kosow városába – írja visszaemlékezésében Péter József –, jobbra lehúztak a szekerekkel. »Partizánokkal ütköztünk«, mondták, azonban nem partizánok voltak, hanem a szovjet hadsereg, amely Tarnopolnál áttörte a német frontot, és nyomult nyugat felé Halmi irányába. Itt láttam először szétvert magyar egységet is, ahol egy katona vezetett húsz-harminc lovat, és a zászlóaljparancsnok egy tizedes volt, a tizedesen kívül egy szakaszvezető, de ez idegileg úgy ki volt kényszerítve, hogy semmit se tudott intézkedni.”⁹⁰

Kosow városát a 27/III. zászlóalj harc nélkül foglalta el,⁹¹ a 27/I. zászlóaljat pedig a parancsnokság a 15-20 kilométernyire fekvő Pistyn felé irányította.⁹² „[I]tt már az út le volt aknázva. – írja Péter – Szekereinken nem volt fék, a lovakon nem volt kerülőhám, nem tudták a szekereket tartani, mi fékeztünk karókkal.”⁹³

A zászlóalj az éjszakát Pistynben töltötte, majd a következő napon a településtől körülbelül 6-8 kilométernyire keletre,⁹⁴ egy kis faluban, illetve annak határában alakítottak ki a védelmi vonalat. Makrai László,⁹⁵ az aknavető szakasz parancsnoka visszaemlékezésében részletesen ismerteti a zászlóalj helyzetét: a vonal bal szárnya nyitott volt, nem csatlakozott hozzá más alakulat, a zászlóalj-parancsnokság és az egységek között nem létesítettek távbeszélő-összeköttetést, a kapcsolatot hírvivőn keresztül tartották. Az ellenség felkutatására kiküldött felderítő rajok sebessültekkel tértek vissza. „A falu sem volt biztonságos – írja Makrai –, mert egy tisztet is meglőttek, és a falu utolsó házából vagy 300 m-re levő [akna]vetőállás felé is jöttek lövések. Először azt hittük, hogy valaki szórakozik és lövöldözget, de később rájöttünk, hogy partizánok lőttek.”⁹⁶

Egy másik visszaemlékezés szerint aznap délelőtt a 2. század parancsnoka a katonák közé lövöldözött, mert nem voltak hajlandóak rohamra menni.⁹⁷ A lövöldözést egyetlen más forrás sem említi, mint ahogy 28-án elrendelt rohamról sincs tudomásunk, a visz-

⁸⁰ HL, TGY, 3405, 36.

⁸¹ FARKAS Ferenc, Kisbarnaki 1952, 24.

⁸² FERENCZ Mihály 2006.

⁸³ BENKŐ Levente 2001a, 176.

⁸⁴ FERENCZ Mihály é. n.

⁸⁵ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2005, 172.

⁸⁶ BENKŐ Levente 2001a, 176.

⁸⁷ Uo., 176.

⁸⁸ BENKŐ Levente 2001b, 194–195.

⁸⁹ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2005, 169.

⁹⁰ PÉTER József 1981, 3.

⁹¹ FARKAS F. i. m. 24.

⁹² BEREKMÉRI Árpád Róbert 2008, 19.

⁹³ PÉTER József 1981, 3.

⁹⁴ HL, VKF 1944. IV. 28.

⁹⁵ HL, TGY, 3616, 1.

⁹⁶ Uo., 2.

⁹⁷ PÉTER József 1981, 3.

szemlékezés azonban arról is említést tesz, hogy délutánra az illető hadnagy megsebesült. Mivel a 27/I. zászlóalj másik két századparancsnokáról nincs ilyen adat, a sebesült feltehetően Bárdos Géza hadnagy lehetett, aki április 28-án Pistynnél valóban szilánksérülést szenvedett.⁹⁸

Egyelőre tisztázatlan, mi készítette arra a zászlóalj parancsnokát, hogy a délután folyamán visszavonja a vonalból a lövészegységeket. Az okot feltehetően a fentebbi tényezők összességében kell keresnünk. Az aknavető szakaszról és egyik géppuskás rajról azonban egyszerűen megfeledeztek. „A nagy csönd miatt a falu felé járókat küldtem – írja Makrai László –, amely a védelmi vonalat teljesen üresen találta. Elhátároztam a visszavonulást. A kertek alatt a sövényeken átvergődve kiértünk a faluból kivezető műútra, amely Delatyn és Kolomea irányába haladt, ahonnan robbanások és ágyúdörgést lehetett hallani. Úgy döntöttem, hogy a műútról – mivel azon jobban ki vagyunk téve a harcok és repülőátadásoknak – az erdős hegyek felé vezető meglehetősen szűk völgybe vittem a szakaszt. A műúttól kb. 150 m-re figyelő őrszemre bukkantunk és utána a zászlóalj egységeivel is találkoztunk.”⁹⁹

A zászlóalj feltehetőleg a völgyben töltötte az éjszakát, és hajnalban – a műutat továbbra is elkerülve – a völgyön és a hegyeken át indult tovább hátrafelé. Az előző nap a vonalban felejtett géppuskás rajnak csupán aznap, azaz április 29-én reggel, az utat elhagyott felszerelési tárgyak alapján követve sikerült utolérnie a többieket.¹⁰⁰

A nap folyamán Pistyn-nél az oroszok megtámadták és visszaszorították a zászlóaljat, olyannyira, hogy egyes ellenséges részek egészen Szeszory-ig jutottak előre és a községbe is behatoltak.¹⁰¹ A támadás részleteiről mindössze annyit tudunk, hogy jelentős szerepet játszottak benne a partizánoknak hitt civilek, akikről azonban a hadifoglyok vallomásai alapján kiderült, hogy tulajdonképpen reguláris sorkatonák: azért öltöztették polgári ruhába őket, hogy földmunkásoknak álcázva magukat könnyebben átszivároghassanak a magyar alakulatok között, és onnan támadhassák hátba a védővonalat.¹⁰²

Úgy tűnik, a Pistyn-i harcokat követően a 27/I. zászlóalj parancsnoka, Nádasy Oszkár ellen is merültek fel kifogások. Nádasy 1942-től volt a sepsiszentgyörgyi 27/I. gyalogzászlóalj parancsnoka, illetve Sepsiszentgyörgy városparancsnoka.¹⁰³ Fekete Lajos,

aki a laktanyából ismerte, „ideges, állandóan kiabáló, szekáns” emberként jellemzi, akinek nem volt túl nagy tekintélye alárendeltjei előtt: „kirohanásait fel sem vették, szinte élvezték.”¹⁰⁴ Tőle származik a következő, Nádasy galfíciái szerepléséről szóló történet is, amelyet az ezred ’legnagyobb melléfogásaként’ ír le:

„Kosov város elfoglalásával az ezred I. zászlóalja volt megbízva, melynek parancsnoka Nádasy alezredes volt. Ki is küldte a felderítőket, akik jelezték: szabad az út, nincs ellenség. Erre az alezredes századját¹⁰⁵ sorba állítva, énekszóval neki a város elfoglalásának. Amire beértek a város központjába, a pincékből, a padlásokról is lőttek. A fiúk megzavarodva, fedezet nélkül szétszaladtak és egy perc alatt meg voltak semmisítve. Maga az alezredes is a szennycsatornán át segédtisztjével, Szenyes Jánossal alig tudták megmenteni életüket. Ahogy értesült az ezredesünk, azonnal magához rendelte Nádasyt, aki úgy, ahogy volt, sárosan, mocskosan jelentkezett is. Ahogy belépett és lejelentkezett, már hallottam: ’alezredes úr a pisztolyát tegye le az asztalra, le van tartóztatva’. Már jöttek is a hadosztálytól és segédtisztjével együtt elvitték. Ez a harc nélküli csata a század jó pár halottjába került. Hogy mi történt Nádasyval? Állítólag bolondnak tetette magát, és az anyaországba került lefokozva, egy kórházba.”¹⁰⁶

A történet több ponton is sántít. Amint az előbbiekben láttuk, a 27/I. zászlóaljat Kosowtól már 27-én Pistyn térségébe vezényelték. Elképzelhetetlen továbbá, hogy a zászlóalj (vagy bármely más alakulat) – főként a korábbi tapasztalatok után – alakzatban, énekszóval vonult volna be bárhová. Arról sem maradt fenn semmiféle adat, hogy Nádasy és Szenyes bármilyen csatából szennycsatornán át menekült volna meg, mi több, Szenyes János zászlósi rangban még 1945. április 13-án is a 27/I. zászlóalj segédtisztjeként írta alá a 61. számú, előléptetéseket tartalmazó zászlóaljparancsnoksági eligazítást.¹⁰⁷

A történeteket illetően – a fennmaradt források szűkösége miatt – csupán feltevésekbe bocsátkozhatunk. Amint a Pistyntől keletre arcvonalban felejtett aknavető szakasz és géppuskás raj példája is bizonyítja, Nádasy meglehetősen felületesen látta el feladatát. Nem kizárt, hogy mivel 27-én még az 1. hegyidandár-parancsnokságot találta Pistyn városában, 29-én túlságosan biztonságba érezte magát és elmulasztotta a megfelelő felderítést, esetleg nem is számított ellenséges támadásra, azonban az a legvalószínűbb, hogy a reguláris orosz erők és az arcvonalon

⁹⁸ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2008, 57.

⁹⁹ HL, TGY, 3616, 2.

¹⁰⁰ Uo., 2.

¹⁰¹ HL, VKF, 1944. IV. 29–30.

¹⁰² FARKAS Ferenc, Kisbarnaki 1952, 26.

¹⁰³ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2008, 201.

¹⁰⁴ FEKETE Lajos 2008, 22.

¹⁰⁵ Az alezredes nem egy század, hanem az egész zászlóalj parancsnoka volt – a szerző.

¹⁰⁶ Uo., 34.

¹⁰⁷ 61. számú zászlóaljparancsnoki eligazítás. 1945. április 13.

polgári ruhában átszivárogtatott és partizánoknak gondolt orosz katonák együttes fellépésének hatására a parancsnok egyszerűen elveszítette a fejét. Mivel arról nincs tudomásunk, hogy Kuty szovjetek általi visszafoglalását követően magyar tiszteket megbüntettek volna, feltehetően nem csupán Pistyn elvesztése miatt merült fel kifogás ellene. Mindenesetre úgy tűnik, Nádasy felelőssége fölöttesei számára teljesen egyértelmű volt, ugyanis nagyon gyorsan távolították el csapattestét éléről. Ennek magyarázataként a különféle források különféle okokat – idegösszeomlást, pánikkeltést,¹⁰⁸ meghátrálást¹⁰⁹ – jelölnek meg. Bármi történt is, május 1-től Birkás Antal százados vette át a zászlóalj parancsnokságát,¹¹⁰ Nádasyra pedig még 2006-ban is így emlékezett egyik egykori katonája: „A 27-es zászlóaljnak a zászlóalj parancsnoka Nádasy Oszkár őrnagy volt. Kijött a frontra velünk, s ott megbolondult, s a végén osztán ő hazajött – olyan vitéz ember volt.”¹¹¹

Amint a korábbi események alapján már számítani lehetett rá, május 1-én végül sor került a Kosow elleni támadásra is. Akárcsak Pistynnél, a reguláris orosz erők támadásával párhuzamosan itt is élénk partizán-tevékenység bontakozott ki az arcvonal mögött, amely főként a tüzérség és a tartalék ellen irányult. Babin községet, ahol nagyobb mennyiségű lőszer és élelem volt felhalmozva, felgyújtották.¹¹² 2-án a 27/III. zászlóalj kiszorult Kosowból; az ellenség előnyomulását pedig végül csak a településtől nyugatra, késő estig tartó súlyos harcokban sikerült feltartóztatni.¹¹³

3-án a fennmaradt dokumentumok szerint¹¹⁴ a Pistynnél lévő csoport arcvonala mögött partizán-tisztogatásra került sor, amelynek eredményéről nem történik említés, azt azonban tudjuk, hogy a hadosztály részéről minden partizánellenes vállalkozás eredménytelenül végződött.¹¹⁵

Az akció célja feltehetőleg az volt, hogy a másnapi támadás előtt megtisztítsa az arcvonal mögötti területet az átszivárogtatott ellenséges erőktől. 4-én a 27/I. zászlóalj a 33. hegyivadász-zászlóalj támogatásával újra megkísérelte birtokba venni Pistynt, az oroszok azonban csekély térnyerés után megállították a támadást, a következő napon pedig nagyobb erőkkel végrehajtott ellentámadásuk elől a csoportot a kiindulási állásaiba kellett visszavonni. Itt a megismételt ellenséges támadást a csoport visszaverte.¹¹⁶ 7-én ugyan sikerült a község nyugati részébe befész-

kelt szovjet egységeket visszaszorítani és két támpontjukat elfoglalni, ezek a harcok azonban csupán pozíciójavításra szolgáltak, a fennálló helyzetet lényegesen nem befolyásolták. Május elején ugyanis a 27. székely hadosztály – az 1. hadsereg egyéb seregtesteihez hasonlóan – beszüntette támadó tevékenységét és védelembe vonult.

Konklúzió

A három városnál elszenvedett kudarcok okaként visszaemlékező katonák a fegyverzet hiányosságait, egy esetben a parancsnok emberi gyengeségét emelik ki, míg Berekméri többek között a csapatok helység-harcokban való járatlanságára hivatkozik. Az 1. magyar hadsereg harcaival foglalkozó munkák, illetve a VI. hadtest egykori parancsnoka a támadás sikertelenségének két másik, az előbbieknél jóval meggyőzőbb magyarázatát kínálja: egyrészt a szovjet védelem április 23-át követően jelentősen megerősödött, és a magyar csapatoknak már nemcsak utóvédekkel, hanem a 6. gárda-gépesítetthadtest és a 18. hadsereg főerőivel kellett felvenniük a harcot,¹¹⁷ másrészt a magyar vezetés már ezt megelőzően is úgy ítélte, hogy sík terepen saját csapataik számuknál és felszerelésüknél fogva ki vannak szolgáltatva a szovjet hadseregnek, ezért a hegyek peremén, de még a hegyekben kívántak védelemre berendezkedni. A hegyek lábánál fekvő városok elfoglalását a rajtuk keresztül futó műút miatt tulajdonképpen a németek szorgalmazták.¹¹⁸

A VI. hadtest tevékenységét értékelve kisbarnaki Farkas Ferenc külön kitér a székely alakulat szerepére: „Az elmúlt harcokban különösen a 27. székely ho. [hadosztály] vette ki legjobban részét – írja. – A ho. kirakodása után esőben, hóban, felázott, csúszós, csaknem járhatatlan hegyi utakon, sőt, patakok medrében, nem egyszer napi 50 km-es menetekben, zlj [zászlóalj] erejű vegyes csoportokra tagolva sietett a Hazánk felé vezető védtelen utak lezárására, valamint az 1. hgy. dd. [hegyi dandár] hátába nyomuló ellenséges erők feltartóztatására. A ho. a legerősebb partizán-vidéken 60 km-es arcvonalán sok kisebb-nagyobb részletharcot vívott, és végül a három peremvárosért folyt küzdelemben sokat vérzett.”¹¹⁹

Annak ellenére, hogy a kitűzött célt nem sikerült elérni, az 1. magyar hadsereg támadása igen jelentős eredménnyel járt: alakulatai 'sok veszteséggel,

¹⁰⁸ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2008, 201.

¹⁰⁹ HL, TGy, 3616, 3.

¹¹⁰ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2008, 67.

¹¹¹ FERENCZ Mihály 2006.

¹¹² FARKAS Ferenc, Kisbarnaki 1952, 26–27.

¹¹³ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2005, 174.

¹¹⁴ HL, VKF, 1944. V. 3.

¹¹⁵ FARKAS Ferenc, Kisbarnaki 1952, 55–56.

¹¹⁶ HL, VKF, 1944. V. 4–5.

¹¹⁷ UNGVÁRY Krisztián 2011, 116

¹¹⁸ FARKAS Ferenc, Kisbarnaki 1952, 26–27.

¹¹⁹ Uo., 28–29.

kudarccal, de kemény helytállással megvívott¹²⁰ harcaik során helyreállították a Kárpátok előterében húzódó arcvonal összefüggését, illetve felszámolták azt a Stanislau (Stanislaw) és Dolina közötti, nyugat felé előreugró arcvonalívet, amely Kőrösmező felé közvetlen veszélyt jelentett Magyarország hatáira.¹²¹ A hadsereg katonái közül a támadás kezdetétől – április 17-től – május 14-ig 1942 fő elesett, 10193 megsebesült, 3441-en pedig eltűntek. A legnagyobb veszteségek a 16., a 24. és 25. gyaloghadosztályok,

valamint a 18. könnyűhadosztály csapatait érték.¹²² A 27. könnyűhadosztály veszteségi adatait az április 20. és május 15. közötti időszakra vonatkozóan ismerjük: ezek szerint 96-an elestek, 283-an megsebesültek és 38-an tűntek el.¹²³

A túlélők számára olyan időszak következett, amit a szakirodalom 'viszonylag nyugodt'-nak nevez: kezdetét vette a mintegy két hónapig húzódó állóháború.

Magyarosi Sándor – Sepsiszentgyörgy–Dublin; sandormagyarosi@gmail.co

Levéltári források

61. számú zászlóaljparancsnoki eligazítás, 1945. április 13. (A dokumentum romániai közjegyző által hitelesített másolat. Szász Judit tulajdona)

Hadtörténelmi Levéltár, Budapest (HL)

- K SZV = Honvéd Vezérkar Központi Szállítás Vezetőség naplója

- T Gy = Tanulmány Gyűjtemény, 3405: *Bereczki Ferenc: Honvéd voltam a II. világháborúban* Hadtörténelmi események a m. kir. 27. székely könnyűhadosztály alegységein belül 1942–1945

- T Gy = Tanulmány Gyűjtemény, 3616: *Makrai László: Ki tudja, merre, merre visz a végzet*

- VKF = Honvéd Vezérkar Főnökének iratai, 1944–1945: I. fondfőcsoport, 304 doboz: *1944. 1. oszt. Tájékoztatók a napi katonai helyzetről. 1944. ápr. 9. – aug. 31.*

További interjúk, naplók, visszaemlékezések

ÁBRAHÁM Márton

é. n. *Naplótöredékek*, <http://www.hatarvadasz.hu/Irodalom/index3.html> (2013. 01. 26)

FERENCZ Mihály

é. n. *Napló* (kézirat, Magyarosi Sándor tulajdona).

2006 *Interjú* (kész. Magyarosi Sándor), Mikóújfalú, 2006. április 14.

HARMATH Ferenc:

é. n. *Visszaemlékezés* (kézirat, Harmath Ferenc tulajdona).

PÉTER József

1981 *Így emlékszem vissza. Hova és miért?* (kézirat, Szász Judit tulajdona).

¹²⁰ SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert 2003, 56.

¹²¹ Uo., 56.

¹²² Uo., 56.

¹²³ BEREKMÉRI Árpád Róbert 2008, 20.

Irodalom

BENKŐ Levente

2001 Így láttuk, in: Gocz József (szerk.): *3006 év hadifogságban*, Charta Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy, 91–217.

2001a Fogalmunk sem volt a nagypolitikáról (Ferencz Mihály, Mikóújfalú), in: Gocz József (szerk.): *3006 év hadifogságban*, Charta Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy, 174–191.

2001b Hol fogtatok ennyi oroszot? (Becze István, Sepsiszentgyörgy), in: Gocz József (szerk.): *3006 év hadifogságban*, Charta Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy, 192–216.

BEREKMÉRI Árpád Róbert

2005 A marosvásárhelyi 27. székely könnyűhadosztály története megalakulásától 1944 szeptemberéig, *Hadtörténelmi Közlemények*, CXVIII/1–2, 152–187.

2008 *Fegyver alatt*, Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely.

FARKAS Ferenc, Kisbarnaki

1952 *A Tatárhágó visszanéz*, Buenos Aires.

FEKETE Lajos

2008 *Dalból van a lelkem*, Keresztvári Református Egyházközösség, Brassó.

GAUDERNAK ***** , báró

1940 A sepsiszentgyörgyi helyőrségi csapatok bevonulása, *Székely Nép*, 58, 46 (szombat, 1940. szeptember 21.).

GOSZTONYI Péter

1992 *A magyar honvédség a második világháborúban*, Európa Könyvkiadó, Budapest.

HARMATH Ferenc:

2010 *Az emlékek megszólalnak*, Komp-Press Könyvkiadó, Kolozsvár.

ILLÉSFALVI Péter – SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert

(é. n.) *Erdély a hadak útján* (Harmadik kiadás), Püedlo Könyvkiadó, Budapest.

NAGY József

2012 A második világháború emlékezete és a szóban elmondott történelem Székelyföldön, *Székelyföld*, 2012/4, 39–57.

ÖLVEDI Ignác

1989 *Az 1. Magyar Hadsereg története 1944. január 6-tól október 17-ig*, Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest.

SIMON Gábor

2010 *A nagyváradi 25. gyaloghadosztály részvétele az 1. magyar hadsereg galíciai hadműveleteiben 1944. április–májusban*. (TDK dolgozat, Történettudományi szekció, Irányító: Bona Gábor), Miskolci Egyetem BTK Történettudományi Intézet, Miskolc, <http://midra.uni-miskolc.hu/?docId=11550> (2013. 01. 28.).

SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert

2003 *A keleti hadszíntér és Magyarország, 1943–1945*, Püedlo Kiadó.

UNGVÁRY Krisztián

2005 *A magyar honvédség a második világháborúban*, Osiris Könyvkiadó, Budapest

2011 Védelmi harcok a Kárpátok előterében, Erdélyben és a Tiszántúlon, in: Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország a második világháborúban*, Kossuth Könyvkiadó – Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 115–128.

Primele zile ale diviziei ușoare nr. 27 secuiesc pe frontul din est

(Rezumat)

Spre deosebire de activitatea „grănicerilor secuii”, istoria diviziei ușoare secuiești nr. 27 reprezintă o tematică mai puțin abordată a participării secuiești la evenimentele celui de-al doilea război mondial. Această divizie a armatei maghiare a ajuns pe frontul din Ucraina în aprilie 1944 și a luat parte la lupte până la sfârșitul războiului în Europa. Izvoarele și mărturiile prelucrate de această dată se concentrează asupra evenimentelor din aprilie 1944, ofensiva din zona Kutý–Kosow–Pistyn (Ucraina), asupra experienței personale relatate în mărturii (jurnale, interviuri).

First days of Székely 27th Light Infantry Division on the eastern front

(Abstract)

As opposed to the case of the "Székely Border Guard" forces, the Székely 27th Light Infantry Division's story represents a less researched chapter of the Székely participation in the Second World War, although the division's frontline service lasted from their first deployment to Ukraine in April 1944 until the end of the war. This paper focuses mainly on their role in the offensive from April 1944, namely the battles in the Kutý–Kosow–Pistyn region based on memoirs, interviews and archive sources.